

บทบาทของผู้ใหญ่บ้านในอนาคต
Role of Headman in the future

พิเชษฐ์ ศรีสุข¹ และ วิภาพรรณ อุปนิสากร²,
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม¹,
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร²
Pichet Srisuk¹ and wipaphan Upanisakorn²
Maha Sarakham Rajabhat University¹,
Mahamakut Wittayalai University Yasothon Theological College²
Email: pichet511@hotmail.com

วันที่รับบทความ: 9 กันยายน 2562; วันที่แก้ไขบทความ 20 ตุลาคม 2562; วันที่ตอบรับบทความ: 2 พฤศจิกายน 2562
Received: September 9, 2019; Revised: October 20, 2019; Accepted: November 2, 2019

บทคัดย่อ

ผู้ใหญ่บ้านในอนาคตจำเป็นต้องมีความสามารถในการแก้ปัญหาโดยการพัฒนาศักยภาพหรือขีดความสามารถของตนเองอยู่เสมอ ซึ่งจะสามารถผลักดันให้ตนเองมีความสามารถมากยิ่งขึ้น การพัฒนาศักยภาพของบุคคล โดยมีพื้นฐานมาจาก ความรู้ (Knowledge) วิธีคิด (Self-concept) ทักษะ (Skill) และคุณลักษณะส่วนบุคคล ทำให้บุคคลแสดงออกถึงพฤติกรรมและความสามารถส่วนบุคคลกับความสามารถตามหน้าที่งาน (Functional Capabilities) ผสมผสานเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดความรู้ และความสามารถเฉพาะที่ ดังนั้น หากมองในระยะยาวแล้ว ปัจจัยที่จะตัดสินอนาคตขององค์กร จึงไม่ใช่สินค้าหรือบริการ แต่จะเป็นความสามารถของบุคคลที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Competency-based Human Resources) จะทำให้มนุษย์มีขีดความสามารถมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : บทบาท, ผู้ใหญ่บ้าน

Abstract

The Headman in the future necessary have ability to solve problems. By potential development or their capacity is always. Which will be can pushed have yourself to greater self-esteem. Potential development of persona basis comes from knowledge. Thinking method Skill and personal attributes. Make people express their behavior and personal ability with functional capabilities blend together. Cause knowledge and specific capabilities. solve the long term. Factors to be judging the future of the organization. It is not a product or service. But

it is a person's ability. To be used as a tool for human resources management. It will make humanity more capable.

Keyword : Role, Headman

บทนำ

ในชนบทของไทยเราแต่เดิมนั้น มีลักษณะเป็นสังคมที่ประชาชนอาศัยกันอยู่เป็นกลุ่มหรือชุมชนเล็กและในแต่ละกลุ่มก็มีหัวหน้าทำหน้าที่คอยดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนช่วยตัดสินปัญหาในกลุ่มให้มีความปกติสุข ต่อมาจึงมีการแบบแผนการปกครองอย่างเป็นทางการยิ่งขึ้นตามวิวัฒนาการจนกลายเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ดังที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน (ปธาน สุวรรณมงคล, 2531)

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้มีบทบาททำให้ภารกิจ อำนาจหน้าที่ บทบาท และสถานภาพของผู้ใหญ่บ้านเปลี่ยนไป (วิลาวรรณ พิพัฒน์ชยกร, 2547) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและกำหนดให้มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้นครอบคลุมทุกพื้นที่ทั่วประเทศ (ชวงค์ ฉายะบุตร, 2539) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงในการปกครองท้องถิ่น ซึ่งต้องแก้ไขกฎหมายให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2537) ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อบทบาท อำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน (อาษา เมฆสวรรค์, 2521) ส่งผลให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ต้องเตรียมความพร้อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ ในการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งจะเผชิญปัญหาและอุปสรรคต่างๆ รวมทั้งต้องปรับบทบาทภารกิจหน้าที่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์การเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไป สภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และการเมือง (ทิตยา สุวรรณภู, 2527) ทั้งภายในและสังคมโลกบวกกับกระแสผลักดันของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

ดังนั้น ผู้ใหญ่บ้านจึงจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ในการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งจะเผชิญปัญหาและอุปสรรคต่างๆ รวมทั้งต้องมีการปรับบทบาท ภารกิจหน้าที่ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์การเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา (อัมรินทร์ ฤทธิรัตน์, 2550)

ความหมายของบทบาท

คำว่า บทบาท เป็นแนวคิดทางสังคมวิทยาและจิตวิทยาสังคม ที่มองตัวบุคคลในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม การเกี่ยวข้องกันในสังคมเป็นลักษณะสำคัญของบทบาทที่บุคคลแสดงอยู่ แนวความคิดนี้เป็นการศึกษาพฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนในสังคม ทุกคนจะประสบผลสำเร็จในการทำงานหรือกิจกรรมใดๆ นอกเหนือไปจากการใช้ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับงานนั้นๆ แล้ว ยังขึ้นอยู่กับความสามารถในการแสดงบทบาทอีกด้วย คำว่า “บทบาท” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Role” ตามที่ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย

ไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ว่า “การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้” และจากการศึกษาจากเอกสาร ตำราต่างๆ ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

Cohen Role Theory. (1979) ให้ความหมายว่า บทบาท (Role) หมายถึง พฤติกรรมที่ถูกคาดหวังโดยผู้อื่น สำหรับผู้ที่ดำรงตำแหน่งนั้นจะต้องปฏิบัติ การที่สังคมได้กำหนดเฉพาะเจาะจงให้เราปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้น เรียกว่า เป็นบทบาทที่ถูกกำหนด (Prescribed Role) ถึงแม้ว่าบุคคลบางคนจะไม่ได้ประพฤติตามบทบาทที่คาดหวังโดยผู้อื่น เรายังคงยอมรับว่าบุคคลจะต้องปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted Role) เป็นวิธีการที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งของเขา ความไม่ตรงกันของบทบาทที่ถูกกำหนด (Prescribed Role) กับบทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted Role) นั้น อาจมีสาเหตุมาจากหลายประการ ดังนี้

1. บุคคลขาดความเข้าใจในส่วนของบทบาทที่ต้องการ (Lack of understanding)
2. ความไม่เห็นด้วย (Not to conform) หรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด
3. บุคคลไม่มีความสามารถ (Inability) ที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ, 2527)

Ralph Linton. (1964) กล่าวว่า “สถานภาพและบทบาท เป็นสิ่งที่มักจะควบคู่กันไป เนื่องจากว่าลักษณะพลวัตรของสถานภาพก็คือบทบาทนั่นเอง สถานภาพ หมายถึง ฐานะหรือตำแหน่ง ซึ่งเป็นเครื่องกำหนดบทบาทนั้นๆ ว่ามีภารกิจอย่างไรบ้าง เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครู ต้องแสดงพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์ เป็นต้น ผู้ที่มีตำแหน่งจะปฏิบัติหน้าที่ได้สมบทบาทหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายๆ อย่าง เช่น บุคลิกภาพของผู้สวมบทบาท ลักษณะของสังคมตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของสังคมนั้นด้วย”

พรพิทยา แก้วสามสี. (2529) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า “เป็นการกระทำหรือการแสดงออกของผู้บริหารที่ปฏิบัติตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบหรือได้รับมอบหมาย เพื่อให้การปฏิบัติงานนั้นๆ บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งวัดและประเมินได้จากทัศนคติของกลุ่มประชากรที่จะทำการศึกษ ได้แบ่งบทบาทเป็นสองด้าน ได้แก่ บทบาทที่เป็นจริง กับบทบาทที่คาดหวัง”

ประมวล รัตนวงศ์. (2519) ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทไว้สรุปได้ว่า ฐานะตำแหน่งและบทบาททางสังคมของบุคคลมีลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. บทบาทมีอยู่ในทุกๆ สังคม และมีอยู่ก่อนที่คนจะเข้าไปครอง
2. บทบาทมีอยู่ในตำแหน่งแต่ละตำแหน่ง
3. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณีในสังคมนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดบทบาทที่ควรจะเป็น
4. การที่คนเราจะทราบฐานะตำแหน่งและบทบาทได้ เป็นเพราะการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมนั้น

5. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกับพฤติกรรมจริงๆ ของคนที่อยู่ในฐานะตำแหน่งนั้น

ดังนั้น สรุปได้ว่าบทบาทคือ หน้าที่ในตำแหน่งของตนเอง ที่จะต้องทำไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ที่เป็นทางการที่หน่วยงานราชการกำหนดไว้หรือหน้าที่ที่ไม่เป็นทางการ เช่น เป็นลูก จะต้องเป็นลูกที่ดี เป็นพี่ เป็นน้อง หรือหน้าที่ทางสังคม เช่น เพื่อน เป็นต้น

อำนาจ หน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 (พรบ.ปกครองท้องที่. 2457) บทบาทอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 สามารถสรุปแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 ด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อยของราษฎร

กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย ดังนี้

- 1) ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่ปกครองราษฎรที่อยู่ในเขตหมู่บ้าน (มาตรา 10)
- 2) ผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าของราษฎรในหมู่บ้านของตนมีอำนาจและหน้าที่ในการปกครอง และรักษาความสงบเรียบร้อยของราษฎร กล่าวคือ (มาตรา 27)

(1) รักษาความสงบและความสุขสำราญ ช่วยป้องกันทุกข์ภัยของลูกบ้านตามสมควรและที่สามารถจะทำได้รักษาประโยชน์และความสุขของลูกบ้านซึ่งได้มอบไว้ให้เป็นธุระในพระราชบัญญัตินี้

(2) การควบคุมดูแลลูกบ้านให้ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งจะต้องพึงกระทำตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ

(3) กระทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรตามที่ทางราชการได้แนะนำ (มาตรา 34)

(4) นอกจากอำนาจหน้าที่ที่กล่าวโดยเฉพาะให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกำนัน กำนันมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านด้วย (มาตรา 34 ทวิ)

ที่ด้าน 2 ด้านการที่เกี่ยวกับความอาญา

ตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ได้กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่ในการเกี่ยวกับความอาญาดังต่อไปนี้ (มาตรา 28)

1) เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำผิดกฎหมายขึ้น หรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านของตนต้องแจ้งความต่อกำนัน นายตำบลทราบ

2) เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำผิดกฎหมายเกิด หรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านที่ใกล้เคียงต้องแจ้งความต่อผู้ใหญ่บ้านนั้นให้ทราบ

3) เมื่อตรวจพบของกลางที่ผู้กระทำผิดกฎหมายมีอยู่ก็ดี หรือสิ่งของที่สงสัยว่าได้มาโดยการกระทำผิดกฎหมาย หรือเป็นสิ่งของสำหรับใช้ในการกระทำผิดกฎหมายก็ดี ให้จับสิ่งของนั้นไว้และริบนำส่งต่อกำนัน นายตำบล

4) เมื่อปรากฏว่าผู้ใดกำลังกระทำผิดกฎหมายก็ดี หรือมีเหตุควรสงสัยว่าเป็นผู้ที่ได้กระทำผิดกฎหมายก็ดี ให้จับผู้นั้นไว้ และริบนำส่งต่อกำนัน นายตำบล

5) ถ้ามีหมายหรือมีคำสั่งตามหน้าที่ราชการ ให้จับผู้ใดในหมู่บ้านนั้นเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่จะจับผู้นั้น และริบส่งต่อกำนันหรือกรรมการอำเภอตามสมควร

6) เมื่อเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ออกหมายสั่งให้ค้น หรือให้ยึดผู้ใหญ่บ้านต้องจัดการให้เป็นไปตามหมาย

นอกจากนี้ โดยที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนภายในเขตตำบลหรือหมู่บ้านที่รับผิดชอบตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่พุทธศักราช 2457 กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จึงเป็น “พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา” มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(1) สืบสวนคดีอาญา การสืบสวนคดีอาญาหมายถึงการแสวงหาข้อเท็จจริง และพยานหลักฐานซึ่งพนักงานปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติไปตามอำนาจหน้าที่ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิดกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจทำการสืบสวนคดีอาญา ส่วนเขตอำนาจในการสืบสวนคดีอาญา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีเขตอำนาจการสืบสวนคดีอาญาในเขตท้องที่ตำบลหรือหมู่บ้านของตน

(2) จับผู้กระทำผิด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่ทำการจับกุมผู้กระทำผิดอาญาที่เกิดขึ้น หรืออ้างหรือเชื่อว่าเกิดขึ้นภายในเขตท้องที่ของตน นอกจากกรณีที่ได้ทำการติดตามจับโจรผู้ร้ายระหว่างเขตท้องที่ติดต่อกัน

การจับผู้กระทำผิดอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อไปนี้

ก. เมื่อมีหมายจับ

ข. เมื่อบุคคลนั้นกระทำผิดซึ่งหน้า

ค. เมื่อพบบุคคลนั้นกำลังพยายามกระทำผิด หรือพบโดยมีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่าผู้นั้นจะกระทำผิดโดยมีเครื่องมือ อาวุธ หรือวัตถุอย่างอื่นอันสามารถใช้ในการกระทำความผิด

ง. เมื่อมีเหตุอันสมควรสงสัยว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดมาแล้วและจะหลบหนี

จ. เมื่อมีผู้ขอให้จับโดยแจ้งว่าบุคคลนั้นได้กระทำผิดและแจ้งด้วยว่าได้ร้องทุกข์ตามระเบียบแล้ว

ฉ. เจ้าพนักงานขอให้ช่วย

(3) อำนาจค้น (ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 92) ต้องอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์

ดังนี้

การค้นในที่รโหฐาน (ได้แก่บ้านเรือน ที่ประกอบการค้าของบุคคลฯ)

ก. เมื่อมีหมายค้น

ข. เมื่อมีเสียงร้องให้ช่วยมาจากข้างในที่รโหฐาน

ค. เมื่อปรากฏความผิดซึ่งหน้ากำลังกระทำลงในที่รโหฐาน

ง. เมื่อบุคคลที่ได้กระทำผิดซึ่งหน้าขณะถูกไล่จับหนีเข้าไป

จ. เมื่อมีความสงสัยตามควรว่าสิ่งของที่ได้มาโดยการกระทำผิดได้ซ่อนหรืออยู่ในนั้นประกอบ
ทั้งต้องมีเหตุอันควรเชื่อว่าเนื่องจากการเน้นซ้ำกว่าจะเอาหมายค้นมาได้สิ่งของนั้นจะถูกโยกย้ายเสียก่อน

(4) อำนาจหน้าที่จัดการให้เป็นไปตามหมายอาญา ซึ่งได้มอบหรือส่งมาให้จัดการภายในอำนาจ
อันได้แก่ หมายจับหรือหมายค้น ซึ่งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน มักจะปฏิบัติร่วมกับเจ้าพนักงานตำรวจ

ด้านที่ 3 ด้านงานทะเบียน

ตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ได้กำหนดให้ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับ
งานทะเบียน ดังต่อไปนี้

1) เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่จะทำบัญชีสำมะโนครัวในหมู่บ้าน และคอยแก้ไขบัญชีนั้นให้ถูกต้อง
เสมอ (มาตรา 27 ข้อ 4)

2) ถ้ามีคนจร แผลกหน้านอกสำมะโนครัวหมู่บ้านนั้นเข้ามาอาศัย เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านจะต้องไต่
ถามให้รู้จักตัวและรู้เหตุการณ์ที่มาอาศัย ถ้าเห็นว่าไม่ได้มาโดยสุจริตให้เอาตัวผู้นั้นส่งกำนันนายตำบลของตน
(มาตรา 27 ข้อ 6)

3) ให้กำนันดูแลคนเดินทาง ซึ่งไม่มีเหตุควรสงสัยว่าจะเป็นผู้ร้ายให้ได้มี ที่พักตามสมควร (มาตรา
38)

4) ถ้าผู้เดินทางด้วยราชการต้องการคนนำทาง หรือขาดแคลนพาหนะเสบียงอาหารในระหว่าง
ทาง และจะต้องขอดอกำนันให้ช่วยสงเคราะห์ กำนันต้องช่วยจัดทำให้ตามที่จะทำได้ ถ้าหากว่าการที่จะ
ช่วยเหลือนั้นจะต้องออกราคาจ้างเพียงใดให้กำนันเรียกเอาแก่ผู้เดินทางนั้น (มาตรา 39)

5) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ต้องรักษาบัญชีสำมะโนครัวและทะเบียนบัญชีของรัฐบาลในตำบลนั้นและ
คอยแก้ไขเพิ่มเติมให้ถูกต้องตรงกับบัญชีของผู้ใหญ่บ้าน (มาตรา 41)

6) เมื่อผู้ใหญ่นำคนจรจัด แผลกหน้า นอกเหนือจากสำมะโนครัวตำบลมาส่งกำนันตามความ
ในมาตรา 27 ข้อ 6 ให้กำนันปรึกษาหารือกับผู้ใหญ่บ้าน เมื่อเห็นสมควรจะขับไล่ ผู้นั้นออกไปเสียจากท้องที่
ตำบลนั้นก็ได้อีก (มาตรา 53)

7) ในการที่จัดสำรวจสำมะโนครัว และจดทะเบียนบัญชีต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในราชการ เช่น การที่จะ
สำรวจสำมะโนครัวและทำบัญชีไร่นาและสิ่งของต้องพิกตภาษีอากรในตำบลนั้น กำนันจะเรียกผู้ใหญ่บ้าน
ทั้งปวงประชุมกันตรวจทำบัญชีให้ถูกต้อง และลงชื่อพร้อมกันเป็นพยานในบัญชีที่จะยื่นต่อเจ้าพนักงานก็ได้
(มาตรา 57)

ด้านที่ 4 ด้านการพัฒนาตำบลและการส่งเสริมอาชีพของราษฎร

ตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ นายอำเภอและกำนันมีหน้าที่ดูแลรักษาสิ่งซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์ของแผ่นดิน ซึ่งในทางปฏิบัติผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีส่วนช่วยเหลืออำเภอและกำนันในการดำเนินการ ดังนี้

1) ชี้แจงให้ประชาชนเห็นความสำคัญของที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน

2) ตรวจสอบที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันจากทะเบียนเดิมให้เป็นปัจจุบัน

3) ทำการพัฒนาที่ดินสาธารณประโยชน์ โดยประสานงานกับอำเภอเพื่อขอความร่วมมือจากข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนและมวลชนในท้องที่ ชุดคุ้ยคลอง ทำถนน ปลูกต้นไม้โดยรอบที่ดินสาธารณประโยชน์ในโอกาสอันควร

4) เสนอให้อำเภอพิจารณาในการใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์ เพราะอำเภออาจนำที่ดินสาธารณประโยชน์ไปใช้เป็นสนามกีฬา หรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

5) ช่วยเหลืออำเภอตรวจตราดูแลมิให้บุคคลหรือหน่วยราชการใดเข้าไปใช้สิทธิในที่ดินสาธารณประโยชน์ ก่อนที่จะได้รับอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทย

นอกจากนี้กฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ซึ่งกำหนดให้ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกิจการสาธารณประโยชน์ ดังต่อไปนี้

1) ถ้าเกิดเหตุจลาจลก็ดี เหตุฆ่ากันตายก็ดี หรือเหตุร้ายสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งในหมู่บ้านของตน หรือในหมู่บ้านใกล้เคียงกัน อันสมควรจะช่วยเหลือได้เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านจะต้องเรียกลูกบ้านของตนออกไปช่วยเหลือ (มาตรา 27 ข้อ 7)

2) ผู้ใหญ่บ้านเห็นลูกบ้านของตนคนใดแสดงความอาฆาตมาดร้ายแก่ ผู้อื่นหรือเป็นคนจรจัดไม่ปรากฏการทำมาหาเลี้ยงชีพ ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจที่จะเรียกลูกบ้านคนนั้นมาไต่ถาม และว่ากล่าว อบรม สั่งสอน

3) ถ้าเกิดเหตุร้ายสำคัญอย่างใดๆ ในตำบลของตน หรือในตำบลใกล้เคียงอันสมควรจะช่วยเหลือ หรือมีผู้ร้ายแต่ที่อื่นๆ มาฆ่าสุ่มในตำบลหรือมีเหตุควรสงสัยว่าลูกบ้านคนในตำบลนั้นบางคนจะเกี่ยวข้องเป็นโจรผู้ร้ายก็ดีเป็นหน้าที่ของกำนันจะต้องเรียกผู้ใหญ่บ้านและลูกบ้านในตำบลออกช่วยต่อสู้ติดตามจับผู้ร้ายหรือติดตามเอาของกลางคืนหรือช่วยอย่างอื่นตามสมควรแก่การ(มาตรา 37)

4) กำนันต้องตรวจจัดการสิ่งซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์อันอยู่ในตำบลนั้น เช่น สระน้ำ ศาลาอาศัย เป็นต้น (มาตรา 40)

5) กำนันกระทำการตามหน้าที่จะเรียกผู้ใดมาหาหรือให้ช่วยก็ได้ (มาตรา 43)

6) ถ้ามีเหตุสงสัยว่าผู้ใดในตำบลนั้น แสดงความอาฆาตมาดร้ายแก่ผู้อื่นก็ดี หรือเป็นคนจรจัดไม่ปรากฏการทำมาหาเลี้ยงชีพและไม่สามารถจะชี้แจงความบริสุทธิ์ของตนได้ก็ดี ให้กำนันเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้าน สืบสวนถ้ามีหลักฐานควรเชื่อว่าเป็นความจริงก็ให้เอาตัวผู้นั้นส่งกรมการอำเภอ

7) ถ้าลูกบ้านผู้ใดไปตั้งกระท่อม หรือโรงเรือนอยู่ในที่เปลี่ยวในตำบลนั้น ซึ่งน่ากลัวจะเป็นอันตรายด้วยโจรผู้ร้าย หรือน่าสงสัยว่าจะเป็นสำนักโจรผู้ร้ายการอย่างนี้ ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นเรียกประชุมปรึกษากันดู เมื่อเห็นเป็นการสมควรแล้วจะบังคับให้ลูกบ้านคนนั้นย้ายเข้ามาอยู่เสียในหมู่บ้านราษฎรก็ได้ และให้นำความแจ้งต่อกรมการอำเภอด้วย (มาตรา 54)

8) ในวันเวลาใดจะมีอันตรายแก่การทำมาหากินของลูกบ้านในตำบลนั้น เช่น มีโรคภัยไข้เจ็บ หรือน้ำมาก เป็นต้น ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และแพทย์ประจำตำบล พิจารณาหารือกันในการที่จะป้องกันแก้ไข เยียวยา แนะนำให้ลูกบ้านทำอย่างไร กำนันมีอำนาจที่จะบังคับการนั้นได้ ถ้าเห็นเป็นการเหลือกำลังให้ร้องเรียนต่อกรมการอำเภอและผู้ว่าราชการเมืองขอคำสั่งรัฐบาลช่วย (มาตรา 56)

9) ในเวลาใดมีการนัดตฤกษ์ หรือประชุมชนเป็นการใหญ่ในตำบลนั้น กำนันจะเรียกผู้ใหญ่บ้าน และแพทย์ประจำตำบลพร้อมกันมาช่วยพิทักษ์รักษาความเรียบร้อยในที่อันนั้น ถ้าแลเป็นการจำเป็นแล้วจะขอแรงงานราษฎรมาช่วยด้วยก็ได้ (มาตรา 60)

นอกจากบทบาท อำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตามที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 อันเป็นกฎหมายหลักแล้วจะเห็นได้ว่ายังมีกฎหมายระเบียบข้อบังคับอื่นๆ อีกหลายฉบับที่ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านไว้ สรุปแล้วอาจแบ่งอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านออกเป็นหัวข้อใหญ่ๆ ได้ ดังนี้

- 1) อำนาจหน้าที่ปกครองดูแลทุกข์สุขของราษฎรโดยทั่วไป
- 2) อำนาจหน้าที่ในทางอาญา
- 3) อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการทะเบียนต่างๆ
- 4) อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาและบำรุงสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์
- 5) อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีอากร
- 6) อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านตามระเบียบกฎหมายระบุไว้ดังกล่าวข้างต้น นั้นก็คือ การบริหารภายในตำบลหรือปกครองตำบลให้เรียบร้อย บางเรื่องก็เป็นเรื่องที่กำนันจะต้องปฏิบัติด้วยตนเอง หากไม่สามารถปฏิบัติได้ก็จะมอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้านคนอื่นๆ ทำการแทนหรือถ้าเป็นเรื่องสำคัญก็จะต้องร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติหลายฝ่ายเพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่คนหมู่มา กำนันก็สามารถจะทำได้โดยเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนันร่วมกันพิจารณาหรือแก้ไขปัญหานั้นๆ ให้เรียบร้อย ถ้าจะมีเหตุการณ์ลุกลามออกไปอีกจนพ้นวิสัยที่กำนันจะแก้ไขด้วยตนเองได้ก็จะรายงานให้นายอำเภอทราบเพื่อแก้ไขต่อไปอีกชั้นหนึ่ง

บทสรุป

บทบาทของผู้ใหญ่บ้านที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 (แก้ไขเพิ่มเติมจนถึงปัจจุบัน) และกฎหมายอื่นๆ บทบาทที่ควรจะเป็นในอนาคตในทรรศนะของตัวผู้ใหญ่บ้านผู้ปฏิบัติเอง ประกอบด้วยบทบาท 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย 2) ด้านการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ 3) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 4) ด้านการทะเบียนต่างๆ ดังที่ผู้เขียนได้นำเสนอในข้างต้น

ข้อเสนอแนะ

ผู้ใหญ่บ้านนั้น นับได้ว่าเป็นสถาบันที่มีความสำคัญและผูกพันกับสังคมไทยมาช้านาน ได้มีการจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 และอยู่มาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงทั้งที่มาและอำนาจหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านอยู่ตลอดเวลา ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่พุทธศักราช 2457 บัญญัติให้ผู้ใหญ่บ้านมาจากการ “เลือก” ของประชาชนในหมู่บ้าน

ประเด็นที่ 1 คือ ที่มาของผู้ใหญ่บ้าน การได้มาโดยตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านนั้น ไม่ได้จำกัดความรู้ความสามารถ วุฒิทางการศึกษา หรือประสบการณ์ในการทำงาน ความสามารถของการเป็นผู้นำของแต่ละบุคคลจึงมีความแตกต่างกัน บางคนมีมากบางคนมีน้อย จึงทำให้การปฏิบัติงานของทางราชการมีปัญหาหรือการแก้ปัญหาของชุมชนมีความแตกต่างกัน จึงมีอิทธิพลกระทบต่อหมู่บ้านซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสังคมล่าช้าและมีอิทธิพลกระทบต่อประเทศในอนาคต นั้นเพราะว่าผู้นำที่มีความรู้ความสามารถต่างกันย่อมมีศักยภาพในการผลักดันสังคมไปสู่การพัฒนาประเทศที่ต่างกัน เช่น คนที่ขาดความรู้ความสามารถในการทำงาน มีพฤติกรรมในการทำงานที่เฉื่อยชา ละเลยและเพิกเฉยต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง (สำนักงานข้าราชการพลเรือน, 2547) ย่อมทำให้การปฏิบัติงานเกิดประสิทธิภาพน้อยได้

ประเด็นที่ 2 คือ ความรู้ความสามารถของผู้ใหญ่บ้าน จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เมื่ออยู่ในตำแหน่ง สมรรถนะหรือขีดความสามารถของบุคคล มีที่มาจากพื้นฐานความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) วิธีคิด (Self - Concept) และคุณลักษณะส่วนบุคคล (Attributes) (McClelland 1999) สมรรถนะจะทำให้บุคคลพัฒนาถึงพฤติกรรมและการและความสามารถส่วนบุคคลกับความสามารถตามหน้าที่งาน (Functional Capabilities) ผสมผสานเข้าด้วยกันทำให้เกิดความรู้และความสามารถเพิ่มขึ้นดั่งนั้น ในระยะยาวแล้วปัจจัยที่จะตัดสินอนาคตขององค์กร จึงไม่ใช่สินค้าหรือบริการ แต่จะเป็นสมรรถนะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติงานให้เกิดคุณภาพ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดในการปฏิบัติหน้าที่ ผู้นำจึงควรมีสมรรถนะหรือศักยภาพในตัวเองเพิ่มขึ้น

ประเด็นที่ 3 คือ ตามเงื่อนไขพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านจะต้องประเมินสมรรถนะในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งต้องทำอย่างน้อยทุก 5 ปี นับแต่วันที่ได้รับการแต่งตั้ง ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาผู้เขียนขอเสนอการประเมินเพิ่มเติมตามเงื่อนไขพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 โดยให้มีการสอบวัดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อเพิ่มศักยภาพให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง เพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน และสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชูวงศ์ ฉายะบุตร. (2539). **การปกครองท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2537). **การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : 179 การพิมพ์.
- ปธาน สุวรรณมงคล. (2531). **พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของการเมืองไทย ในพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาพิมพ์.
- ประมวล รัตนวงศ์. (2519). **จิตวิทยาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- พรพิทยา แก้วสามสี. (2529). **การศึกษายบทบาทการบริหารงานของศึกษานิเทศก์จังหวัดในประเทศไทย**.
ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พุทธศักราช 2521. พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 (แก้ไขเพิ่มเติมถึง ปัจจุบัน), กรงเทพ: โรงพิมพ์อาสารักษาดินแดน
- _____. (17 กรกฎาคม 2457). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 3126.
- _____. (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2486 (9 มีนาคม 2486). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 60 ตอนที่ 14.
- _____. (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2489 (31 ธันวาคม 2489). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 63 ตอนที่ 83.
- _____. (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2510 (1 กุมภาพันธ์ 2510). **ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ)**, เล่ม 84 ตอนที่ 11 ก.
- _____. (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2516 (23 สิงหาคม 2516). **ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ)**, เล่ม 90 ตอนที่ 107.
- _____. (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2525 (27 สิงหาคม 2525). **ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ)**, เล่ม 99 ตอนที่ 121 ก.
- _____. (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2527 (24 สิงหาคม 2527). **ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ)**, เล่ม 101 ตอนที่ 112 ก.
- พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2532 (19 กรกฎาคม 2532). **ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ)**, เล่ม 106 ตอนที่ 114ก.
- _____. (ฉบับที่ 9) พ.ศ. 2535 (8 เมษายน 2535). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 109 ตอนที่ 42 ก.
- _____. (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2542 (4 สิงหาคม 2542). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 116 ตอนที่ 70 ก.
- _____. (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 (5 กุมภาพันธ์ 2551). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 125 ตอนที่ 27 ก.

- _____. (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 (30 ธันวาคม 2552). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 126 ตอนที่ 100 ก. พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พุทธศักราช 2537. **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่มที่ 111 ตอนที่ 53 ก. ลงวันที่ 2 ธันวาคม 2537.
- ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน** พ.ศ. 2542, กรุงเทพฯ : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546).
- วิลาวรรณ พิพัฒน์ชยกร. (2547). **การศึกษาการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่บ้านอาเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม**. การศึกษาค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- อัมรินทร์ ถิตย์รัตน์. (2550). **สารนิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง**. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อาษา เมฆสุวรรณ. (2521). **การปกครองระดับตำบล หมู่บ้าน กับความมั่นคงแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- Cohen, Bruce J. **Introduction to Sociology**, (อ้างใน กมลรัตน์ หล้าสูงวงศ์. (2527), **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- Cohen, Bruce J. (1979) **Introduction to Sociology**. New York : McGraw-Hill Book Company.
- Linton, Ralph, (1964). **Who's Running America? : The Carter Years**. Englewood Cliffs : N.J. Prentice-Hall.
- Young, Kimball, and Hack, Raymond W., **Sociology and Social Life**, (อ้างใน สุปราณี ภูสุวรรณ, (2538). “**บทบาทที่เป็นจริงของคณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบลในการพัฒนาตำบลในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดอุบลราชธานี**”, วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).